

NƯỚC, THƠ CA VÀ PHỤ NỮ VIỆT NAM

Lê Anh Tuấn
(Đại học Cần Thơ)

Truyền thuyết trong lịch sử của dân tộc Việt Nam đã kể lại rằng, vua Lạc Long Quân vốn dòng dõi Rồng, lấy bà Âu Cơ, nguyên dòng giống Tiên, sinh ra được 100 trứng, nở thành 100 người con. Lạc Long Quân đem 50 người con xuống vùng biển, Âu Cơ đem 50 người con lên núi sinh sống. Do phải ở trên vùng cao, khan hiếm nước nên có lẽ người phụ nữ Việt Nam từ ngàn xưa đã phải vất vả, lo toan mọi thứ, trong đó có nhiều việc liên quan đến ... nước ?

Trong thơ văn, hình ảnh người phụ nữ Việt Nam dính dáng đến nước, vùng sông nước rất nhiều, qua biểu hiện các câu:

*Con cò lặn lội bờ sông,
Gánh gạo đưa chồng, tiếng khóc nỉ non,
Nàng về nuôi cái cùng con,
Để anh đi trẩy nước non Cao Bằng.*
(Ca dao)

Con cò bên bờ sông, bờ ao là hình ảnh buồn chải của người phụ nữ Việt Nam. Đến chết, con cò vẫn mong mình được trong sạch cho lũ con noi gương:

*Cái cò mày đi ăn đêm,
Đậu phải cành mềm, lộn cổ xuống ao
Ông ơi ông vớt tôi nao,
Tôi có lòng nào, ông hãy sáo măng
Có sáo, thì sáo nước trong
Đừng sáo nước đục, đau lòng cò con!*
(Ca dao)

Nhà thơ Tú Xương đã cảm thán hình ảnh này để viết về người vợ của mình:

*Quanh năm buôn bán ở ven sông,
Nuôi đủ năm con với một chồng,
Lặn lội thân cò nơi quãng vắng,
Eo xèo mặt nước buổi đò đông.
Một duyên hai nợ, thôi đành phận,
Năm nắng mười mưa, dám quản công.
Cha mẹ thói đời ăn ở bạc:
Có chồng hờ hững cũng như không.*
(Trần Tế Xương - Khen vợ)

Dù truyền thuyết bà Âu Cơ mang con lên núi, vua Lạc Long Quân đem con xuống biển nhưng lòng mẹ, công cha thì:

*Công cha như núi Thái Sơn,
Nghĩa mẹ như nước trong nguồn chảy ra.*
(Ca dao)

Người Việt Nam hầu như ai cũng biết bài hát Lòng mẹ của Y Vân:

*Lòng mẹ bao la như biển Thái Bình dạt dào,
Tình mẹ tha thiết như dòng suối hiền ngọt ngào ...*
(Y Vân - Lòng mẹ)

Người mẹ khi muốn tái giá, cũng mượn hình ảnh nước mưa rơi mà thổn thức:

*Trời mưa bong bóng phập phồng,
Mẹ đi lấy chồng, con ở với ai?*
(Ca dao)

Khi yêu nhau, người Việt mượn cảnh tượng, qua suối, qua đèo để chia sẻ hoạn nạn:

*Yêu nhau sinh tử cùng liều,
Thương nhau lội suối, qua đèo có nhau*
(Ca dao)

hay: *Đồng vợ, đồng chồng, tát biển Đông cũng cạn ...*
(Tục ngữ)

Các chàng trai khi làm thơ tán tỉnh các cô thiếu nữ thì khéo miệng lắm, cũng đem các nơi có hồ, có nước để làm mềm lòng các nàng:

*Ước gì anh lấy được nàng,
Để anh mua gạch Bát Tràng về xây,
Xây dọc rồi lại xây ngang,
Xây hồ bán nguyệt cho nàng rửa chân.
Có rửa thì rửa chân tay,
Chớ rửa lông mày, chết cá ao anh...*
(Cao dao)

Đại văn hào Nguyễn Du, trong danh phẩm Truyện Kiều, đã dùng nước khi mô tả nét đẹp của hai chị em Thúy Kiều, Thúy Vân:

*Làn thu thủy, nét xuân sơn,
Hoa ghen thua thắm, liễu hờn kém xanh.
Một, hai nghiêng nước nghiêng thành, ...*
(Nguyễn Du - Truyện Kiều)

Các thi sĩ, nhạc sĩ Việt Nam đã viết nhiều tác phẩm gắn hình ảnh người phụ nữ Việt Nam với sông nước, xin trích đoạn :

*Xa trên mặt nước mông mênh,
Buông thuyền, cô gái nghiêng mình hái sen*
(Nguyễn Bính - Bên Hồ)

*Cô lái đò kia đi lấy chồng,
Để buồn cho những khách sang sông.*
(Nguyễn Bính - Cô lái đò)

Nguyễn Sa đã sáng tác cho người em gái Bài hát Cửu Long đầy hào hùng, cuộn cuộn sóng nước:

*Nhớ không em
Họ gặp nhau
Chờ nhau
Đón nhau
Như sông Cửu Long
Về lòng biển cả
Hội lòng người như nước nguồn xối xa?
Mưa trường thiên chảy ứ vào trào thơ
Mưa đời người trôi cả nghĩa vu vơ
Để lòng chúng mình
Và mạch máu Đông Nai
Đập cùng một nhịp*

(Nguyễn Sa - Bài hát Cửu Long)

Thi sĩ thiên tài mà bất hạnh Hàn Mặc Tử cũng có câu thơ:

*Ba sinh duyên nợ âu là thế
Một chuyến đò đưa, nghĩa một ngày.*

(Hàn Mặc Tử - Chuyến đò ngang)

Bài thơ đã phổ nhạc "Chuyện tình cô lái đò Bến Hạ" là một trong các tác phẩm thành danh của nhạc sĩ Hoàng Thi Thơ:

*Một xóm nghèo ven sông
Có con đò tên là đò bến Hạ
Một gái nghèo đoan trang
Nhan sắc nàng như là một đóa hoa
Nhà vốn nghèo cho nên
Sớm xa lìa sách đèn cùng mái trường
Ngày ngày ra bến giúp mẹ đưa đò
Bến Hạ đưa đò
Gái đẹp đưa đò*

(Hoàng Thi Thơ - Chuyện tình cô lái đò Bến Hạ)

Một thời, bài hát "Giọt mưa trên lá" của nhạc sĩ Phạm Duy, trong tập bài hát Tâm Ca, đã làm thổn thức nhiều trái tim người nghe, khi Phạm Duy đã mượn hình ảnh nước mưa rơi trên lá như những giọt nước mắt thể hiện tình cảm của người mẹ, người vợ:

*Giọt mưa trên lá nước mắt mẹ già
Lã chã đầm đìa trên xác con lạnh giá.
Giọt mưa trên lá nước mắt mặn mà
Thiếu nữ mừng vì tan chiến tranh chồng về.
Giọt mưa trên lá tiếng khóc oa oa
Đứa bé chào đời cho chúng ta nụ cười.
Giọt mưa trên lá tiếng nói bao la
Tóc trắng đậm đà êm ái ru tình già...*

*Giọt mưa trên lá tiếng nói thâm thì
Bóng dáng Phật về xoa vết thương trần thế.
Giọt mưa trên lá tiếng nói tình khôi*

*Lúc Chúa vào đời xin đong đanh vì người.
Giọt mưa trên lá tiếng khóc chơi vui
Thế giới lạc loài chưa thoát ra phận người.
Giọt mưa trên lá cố gắng nguôi ngoai
Nói với loài người : xin cứ nuôi mộng dài...*

*Giọt mưa trên lá bối rối, bồi hồi,
Ráo riết, miệt mài, em (anh) biết yêu lần cuối.
Giọt mưa trên lá bờ ngõ, xôn xao,
Cuống quít, dạt dào, anh (em) biết yêu lần đầu.
Giọt mưa trên lá thấp thoáng, bơ vơ,
Khép nép, đợi chờ, xa cách nhau vài giờ.
Giọt mưa trên lá dĩ vãng xa xôi
Sớm tối bụi ngùi, xa cách nhau một đời...*

(Phạm Duy - Giọt mưa trên lá)

Thêm một nhận xét nhỏ nữa là không ít người Việt Nam có con gái, thường đặt tên trong hàng triệu tên khác nhau, tên kèm theo chữ Thủy cũng khá phổ biến (như Thu Thủy, Thanh Thủy, Xuân Thủy, Nguyễn Thủy, Lê Thủy, ...).

Tuy vậy trong thực tế, từ xưa đến nay, vấn đề **nước và phụ nữ** vẫn chưa được nghiên cứu nhiều ở Việt Nam.

Việt Nam là một nước có nền kinh nghiệp là nông nghiệp chủ yếu, trên 70% dân số sống ở vùng nông thôn. Hơn một nửa trong số đó là phụ nữ. Có thể nói trên 80% công việc của phụ nữ ở Việt Nam, đặc biệt phụ nữ ở nông thôn đều có dính dáng đến nước, có thể liệt kê ra như sau:

- Nhổ mạ, cấy lúa
- Tưới rau màu, tưới rẫy
- Kiếm thực phẩm cho gia đình (mò cua bắt ốc, đánh cá, hái rau mùa lũ...)
- Đi lấy nước (gánh nước từ sông, suối, ao hồ, ...)
- Bơm tay lấy nước từ giếng đóng hoặc xách nước từ giếng đào
- Giặt áo quần cho gia đình
- Tắm rửa, vệ sinh cho con
- Nấu nước, lọc nước
- Nấu cơm, canh
- Pha trà cho cha mẹ, cho chồng, cho khách
- Làm bếp, làm giỗ, làm tiệc
- Rửa chén bát
- Lau nhà, rửa nhà
- Đưa đồ cho khách sang sông
- Chèo xuồng đi lại
- Mua bán bên bờ sông, trên sông (chợ nổi ở Đồng bằng sông Cửu Long)
- Chăm sóc con nít trong mùa lũ
- v.v....

Các công việc này, người đàn ông trong gia đình vẫn có làm, nhưng nhiều người trong số họ cho đó là công việc của đàn bà và nhiều người đàn ông cũng tự cho mình là kém có kiên nhẫn hơn phụ nữ về các công việc này. Trong suy nghĩ của nhiều

người phụ nữ Việt Nam, họ cũng tự nhận các công việc trên của chính mình và cũng không nhiều lắm người đòi hỏi ông chồng của mình phải chia xẻ các công việc gia đình này.

Một số điều tra và thống kê cho biết, chỉ có chừng 30 - 40% người dân ở các vùng nông thôn Việt Nam có được nguồn nước sạch đầy đủ cho sinh hoạt gia đình, trên 70% gia đình nông thôn, đặc biệt là vùng núi, hải đảo, vùng quê xa, không có nhà vệ sinh riêng, trên 80% các dịch bệnh xảy ra ở người dân nông thôn đều liên quan đến nước như tiêu chảy, thương hàn, kiết lỵ, số xuất huyết, sốt rét, ghẻ lở, hắc lào, phụ khoa, ngộ độc thực phẩm, ói mửa, ... Một số khảo sát cho thấy, trên 90% phụ nữ nông thôn đều có ít nhiều bệnh phụ khoa, nặng nhẹ ở mức khác nhau, do thiếu điều kiện nước vệ sinh.

Do vậy, việc cấp nước sinh hoạt, tưới tiêu và xây dựng nhà vệ sinh cho nông thôn là một việc làm rất cần thiết và thực tế, nhằm đạt các mục tiêu sau:

- Giảm gánh nặng lao động cho phụ nữ
- Đảm bảo vệ sinh cá nhân, gia đình và cộng đồng
- Giữ gìn môi trường, sinh thái
- Tăng thu nhập cho gia đình
- Tăng số thời gian để nghỉ ngơi và giải trí cho phụ nữ
- Phụ nữ có cơ hội học tập nhiều hơn
- Giúp phụ nữ xinh đẹp hơn hoặc kéo dài nét đẹp của họ
- Tạo sự công bằng về giới

Mục tiêu như vậy là tương đối rõ ràng, vấn đề kế tiếp là giải pháp và các bước thực hiện. Một số câu hỏi cần được giải đáp:

- Ai sẽ là người quyết định các công việc này?
- Ai là người thực hiện?
- Ai là người đóng góp sức lực, vật lực và tài chính cho các công việc này?
- Làm như thế nào?
- Khi nào thì làm? Lịch trình thực hiện ?
- Làm ở đâu trước? Ưu tiên cho khu vực nào?
- Việc tuyên truyền, giáo dục, vận động cộng đồng nên như thế nào ?
- v.v...

Trước tiên, cần phải xem đây là một trong các quốc sách lớn của Chính phủ, góp phần xóa đói giảm nghèo cho người dân nông thôn và người dân nghèo thành thị. Cách quốc sách này phải được thể hiện cụ thể và Nhà nước phải có một chiến lược lâu dài và kiên trì cho chủ trương này. Điều đáng ghi nhận là hiện nay, Việt Nam đã có chính sách này từ đầu thập niên 1990 và đã được tổ chức UNESCO của Liên hiệp quốc ủng hộ giúp đỡ, nhiều tổ chức Chính phủ và Phi Chính phủ đóng góp rất nhiều chuyên gia, kinh phí và thiết bị cho các dự án này, Chương trình Nước và Vệ sinh Môi trường của Việt Nam vẫn đang tiếp tục. Một số cơ quan, trường học, trường Đại học, viện nghiên cứu cũng góp phần tích cực trong nghiên cứu tài nguyên nước, điều tra hiện trạng nông thôn, đề xuất phương pháp xử lý nước cấp, biện pháp cải thiện môi trường, tuyên truyền qua sách báo, cách xây dựng nhà vệ sinh rẻ tiền, phù hợp nông thôn.

Một vấn đề cũng cần lưu ý là phải có chương trình giáo dục sâu rộng và bền bỉ hơn nữa cho đến người dân. Ý thức bảo vệ môi trường phải gắn liền với công việc sản

xuất, nâng cao điều kiện sống và hưởng thụ của xã hội. Các nhà lãnh đạo chính quyền, các tổ chức trong người dân, các cá nhân phải nâng dần có tư tưởng bình đẳng về giới.

Để tham khảo và tạm kết cho bài này, xin phép được giới thiệu một số kết luận tóm tắt chủ yếu từ các bài học chính liên quan đến GIỚI - PHỤ NỮ - NƯỚC VÀ VỆ SINH MÔI TRƯỜNG do Cơ quan Phát triển Quốc tế của Đan Mạch (DANIDA):

- *gender is a central concern in water and sanitation*
- *ensuring both women's and men's participation improves project performance*
- *specific, simple mechanisms must be created to ensure women's involvement*
- *attention to gender needs to start as early as possible*
- *gender analysis is integral to project identification and data collection*
- *a learning approach is more gender-responsive than a blueprint approach*
- *projects are more effective when both women's and men's preferences about "hardware" are addressed*
- *women and men promote project goals through both their traditional and non-traditional roles*
- *non-governmental organisations and especially women's groups can facilitate a gender-balanced approach*
- *gender-related indicators should be included when assessing project performance*
- *participation methods should be applied ensuring that women and men can express their needs*

Tạm dịch:

- phụ nữ phải là mối quan tâm chính trong cấp nước và vệ sinh
- bảo đảm sự tham gia cả nam và nữ tạo cải thiện kết quả dự án
- những cơ chế đặc thù, đơn giản phải được sáng tạo để bảo đảm sự liên quan của phụ nữ
- chú ý đến nhu cầu về giới ngay từ đầu càng sớm càng tốt
- sự phân tích về giới phải gắn vào việc định danh dự án và thu thập số liệu
- sự tiếp cận qua học hỏi thì đáp ứng về giới tốt hơn sự tiếp cận theo kế hoạch
- dự án có hiệu quả hơn khi có sự thích thú cả nam và nữ về "phần cứng" được đề xuất
- mục tiêu dự án nâng cao địa vị cho nữ và nam thông qua các vai trò truyền thống và phi truyền thống của họ
- các tổ chức phi chính phủ và đặc biệt là các nhóm phụ nữ có thể tạo thuận lợi cho việc tiếp cận công bằng về giới
- các chỉ thị liên quan đến giới phải được bao hàm khi đánh giá kết quả dự án
- các phương pháp tham gia phải được áp dụng nhằm bảo đảm rằng cả nữ và nam có thể thể hiện các nhu cầu của họ

Tất nhiên, khi áp dụng vào điều kiện thực tế của mỗi quốc gia, mỗi khu vực, sự điều chỉnh linh hoạt và sáng tạo của người thực hiện các dự án Cấp nước và Vệ sinh môi trường gắn kết với quyền lợi cho cộng đồng và phụ nữ.

L@Tuan